

А з приходом до влади П. Порошенка було здійснено низку заходів по відходу від радянської/російської пам'яткової традиції. Цей процес на фоні російської агресії став особливо актуальним і дуже схвально сприйнятий в українському суспільстві.

Література:

1. Набок С. Політика пам'яті в сучасній Україні: проблеми формування та контрверсійність наслідків. *Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій у сучасній Україні*. К., 2017. С. 229–283.

2. Стрільчук Л., Нінічук А. Війна пам'яті та війни пам'ятників у сучасних українсько-польських відносинах. Луцьк, 2019. 368 с.

3. Стрільчук Л. Еволюція політики пам'яті в сучасній Україні: пострадянські наративи та національна політика пам'яті (на прикладі державних свят). *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. Заснований у 2001 р.* Число 29. 2023. С. 96–100.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-618-1-45>

ІВАН МАКАРОВИЧ ГОНЧАР – ПОПУЛЯРИЗАТОР ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Чучман Х. Ю.

старша наукова співробітниця

Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара»

м. Київ, Україна

Іван Макарович Гончар (1911–1993) – український скульптор, художник, колекціонер, етнограф, музейний і громадський діяч прожив довге і плідне життя. Завдяки таланту і працездатності йому вдалося залишити творчий спадок і етнографічну колекцію на основі яких постав заклад, який нині носить назву Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара». Здібний до ліплення і малювання, майбутній митець у шістнадцятилітньому віці залишив рідне село Лип'янку на Шполянщині і у 1927 р. поїхав навчатися у Київській художній школі [2, с. 12]. В столиці перед ним відкрився новий світ мистецьких вражень і знайомств. Його другом і наставником став земляк Максим Коросташ, музикант і фольклорист який прихистив юного Івана. В їхній домівці бували видатні гості: Олена Пчілка, Климент Квітка, Микола Вороний [11, с. 99]. Серед вчителів – відомі

художники Ю. Михайлів та О. Рубан. Молодий І. Гончар відвідував публічні лекції видатних вчених: М. Грушевського, С. Єфремова, Г. Павлуцького та ін. [11, с. 100]. Ніколи не забуваючи своїх односельців і малу батьківщину, майбутній митець пішов шляхом своїх наставників, патріотів України, які вплинули на формування його світогляду.

У своїй творчості і діяльності митець дотримувався принципу історизму і прагнув показати культурне багатство українців у різних місцевостях України в розвитку. Художник написав картини присвячені українським святиням, традиціям і різноманіттю народного вбрання. В скульптурі створив портрети українських народних героїв: Максима Кривоноса, Івана Гонти, Устима Кармелюка, Івана Сірка, Максима Залізняка, Северина Наливайка [1, с. 11]. Впродовж життя митець створював і скульптурні портрети українських культурних діячів різних епох: поетів Володимира Сосюри, Андрія Малишка, композитора Миколи Лисенка, оперного співака Бориса Гмирі, народної художниці Катерини Білокур, драматурга Михайла Старицького, громадського діяча Михайла Драгоманова [1, с. 8, 9], поетеси Лесі Українки, філософа Григорія Сковороди та своїх сучасників культуролога Володимира Данилейка та бандуриста Гаврила Іщенка [10, с. 32, 35]. Через всю творчість митця проходить скульптурна Шевченкіана.

Свої краєзнавчі експедиції І. Гончар розпочав у 1957 році. Його цікавили «народне малярство, ткацтво, вишивка, гончарство, дереворізьблення, одяг, прикраси, музичні інструменти» в яких у певному місці і в певний час проявилась єдина українська культура [9, с. 25]. Збиральництво предметів народного мистецтва для нього не було самоціллю, а «стало науково-мистецьким дослідженням, предметом мистецького втілення в скульптурі та живописі» [7, с. 191]. Науковий підхід Івана Гончара до колекціонування проявився зокрема у його чисельних щоденникових записах, які митець і колекціонер вів під час своїх багаторічних подорожей Україною. Він фіксував де, коли і в кого придбав ту чи іншу річ та роками вів облік експонатів [3]. Науковець-етнограф Іван Гончар є автором узагальнюючих робіт з історії української іконографії [5] та українських рушників [6].

Впродовж життя митець одночасно займався художньою творчістю і колекціонуванням. В 1959 р. Іван Гончар започаткував свій домашній музей [7, с. 187] в якому власні мистецькі твори виставляв поруч з найціннішими предметами своєї колекції. Особливого і неповторного шарму музеєві надавало поєднання в його залах предметів народного мистецтва з власними творами тематично близькими до народної культури. Експонати хатнього музею доповнювали один одного і, таким чином, творили неповторний культурний симбіоз, який справляв

незабутнє враження на відвідувачів. На початку 1960-х років з ініціативи Івана Макаровича були відновлені традиційні «щедрівки, колядки, веснянки, купальські свята, обжинки» та разом з художником Степаном Кириченком Іван Гончар втілював свою «ідею створення на Україні Товариства охорони пам'яток архітектури і побуту» [4, с. 47].

У своєму колекціонуванні митець не обмежувався лише етнографічними предметами. Він також збирав світлини. Здебільшого це були зображення сільських трударів у народному вбранні, фото родин та односельців, зображення давніх сільських хат, виробів народних майстрів. Поступово колекціонер вийшов за межі етнографії і став збирати світлини видатних українців: освітян, науковців, культурних і суспільних діячів, митців. Тобто, людей, які внесли свій вклад у національну розбудову по всіх українських етнічних землях. В коментарях до світлин багатотомного історико-етнографічного мистецького альбому «Україна та Українці», над яким Іван Гончар працював у 1970–1980-х рр., автор нерідко робив екскурси в історичне минуле, показуючи тяглість української історії та заслуги її славних діячів. Демонструючи в альбомі світлини з локальної історії міст, містечок і сіл, автор таким своєрідним способом показував історію всієї України і її народу. Іван Макарович як художник і скульптор був знайомим з багатьма відомими митцями і мистецтвознавцями, про творчу спадщину і життєву долю яких він також розповів в альбомі «Україна та Українці». Чисельні світлини його сучасників, серед яких архітектор і бандурист Георгій Ткаченко, мистецтвознавець Стефан Таранушенко, художник-кераміст Павло Іванченко, режисер і скульптор Іван Кавалерідзе, та інші, ілюструють досягнення української культури і мистецтва в радянський період.

Мистецька і громадська діяльність Івана Макаровича Гончара на шляху відродження українських традицій, боротьба за збереження національних пам'яток та створення домашнього музею сприяли згуртуванню довкола нього і його садиби представників різних верств української спільноти. За спогадами сучасника, серед них були правозахисники та діячі науки і культури, колишні політв'язні, молодь. Багато людей приходило до хатнього музею, щоб привітати господаря, якого вважали своїм духовним батьком, щоб тут «зміцнити свій національний дух, глибше пізнати свій народ, його історію й культуру...», а відвідувачі, які були малосвідомі, тут ставали свідомими українцями» [8, с. 80, 87]. В кінці 1980-х на поч. 1990-х рр. митець, незважаючи на вік, був учасником багатьох подій українського відродження. Він брав участь у заходах присвячених відродженню козацьких традицій і створив том «Козацтво» для альбому «Україна та Українці».

Іван Гончар гостро відчував момент, злобу дня та суспільний запит. До минулого українського народу він звертався і в своїй творчості, і в своєму колекціонуванні. В результаті його подвижницька діяльність викликала великий суспільний резонанс і в 1993 р. [12, с. 8], вже після смерті митця, хатній музей набув статусу державного. На шляху популяризації української історії та народної культури заслуженому діячу мистецтв, лауреату премії ім. Шевченка, народному художнику Івану Макаровичу Гончару вдалося досягти успіху завдяки повсякденній творчій праці, самовідданому науковому колекціонуванню скарбів народного мистецтва та жертовній любові до України і українців.

Література:

1. Богданович Г. А. Вступна стаття. *Іван Гончар. Альбом*. Київ : Мистецтво, 1971. С. 5–14.
2. Гончар І. М. Автобіографія. *Іван Гончар (Спогади про І. М. Гончара)* / упор. і відповід. ред. І. Пошивайло. Київ : УЦНК «Музей Івана Гончара», 2007. С. 11–12.
3. Гончар І. Записи «Облік експонатів». Рукопис. НЦНК «Музей Івана Гончара», Меморіальний архів. КН №12910–№12915.
4. Гончар І. Оберігати перлини народного генія. *Народна творчість та етнографія*. 1989. № 3. С.41–48.
5. Гончар І. Про культове мистецтво. *Майстер, або Терни і лаври Івана Гончара/Упоряд. та авт. щоденникових нотаток Н. Поклад ; кер. проекту та авт. передм. В. Яременко*. Київ : МАУП, 2007. С. 295–306.
6. Гончар І. Український рушник. *Наука і культура. Україна* : щорічник. Київ : Т-во «Знання». Вип. 22. 1988. С. 422–429.
7. Гончар І. Як це почалося. *Майстер або Терни і лаври Івана Гончара*. С. 167–292.
8. Гуць М. Духовний батько. *Іван Гончар (Спогади про І. М. Гончара)*. С. 80–95.
9. Дубиківська Л., Фугаль Т. Краєзнавча діяльність Івана Гончара. *Іван Гончар (Спогади про І. М. Гончара)*. С. 25–39.
10. Іван Гончар. Скульптура, графіка, живопис. Каталог виставки творів. Київ : Спілка художників України, 1987. 48 с.
11. Одержимість (Спогади І. Гончара). *Майстер, або Терни і лаври Івана Гончара*. С. 39–163.
12. Пошивайло І. Мальовнича Україна Івана Гончара. *Україна й Україні: історико-етнографічний мистецький альбом Івана Гончара (вибрані аркуші)*. Київ : УЦНК «Музей Івана Гончара», ПФ «Оранта», 2006. С. 7–11.